Javorniczky István

Levelek anyámnak

16., befejező rész

Levél anyámnak és apámnak

Az utolsó levelet mindkettőtöknek írom, ahogy életetekben is mindkettőtökhöz tartoztam, s tartozom ma is, amikor ti már nem éltek, és tartozni fogok akkor is, amikor már újra egy helyen leszünk, rögök között, férgek, bogarak, gyökerek között. Anyának már elmélkedtem azon is, miért írtam neki ezt a számtalan levelet, szám szerint hatvanegyet, ha ezt nem számítjuk, ezt a közöset. Apa, a leveledre külön nem válaszoltam, tekintsed ezt, megkésve bár, annak. Szóval miért is? Valami olyasmit dünnyögtem, hogy jobban megismerjelek titeket, hogy megismerjem és megértsem jobban magamat, hogy választ kapjak azokra a kérdéseimre, amelyeket nem tettem fel nektek, amíg feltehettem volna, hogy legalább nyomokban felszínre jöjjenek azok a titkok, elrejtett események a családunk történetéből, amelyekről életetekben csak szőrmentén vagy egyáltalán nem beszéltetek. Olvasok egy tanulmányt annak a fontosságáról, hogy egy társadalom egészséges reakcióihoz a csoportos, össznemzeti szembenézésen túl arra is szükség van, hogy ki-ki maga is számot merjen vetni az ősei cselekedeteivel, vétkeivel és a saját tetteivel, pro és kontra egyaránt. Mindig is bizonytalanul ízlelgettem ezeket a fogalmakat, legutóbb egy személyesen is jól ismert pszichoterapeuta írásában találkoztam velük, idézem: „A kollektív bűnnel való szembenézés és mindennek a meggyászolása helyett Németországot legalább két évtizedig a tagadás, az elfojtás, az externalizáció, a meg-nem-történtté tevés jellemezte. Gyász nélkül, a bűnökkel való szembenézés nélkül nem lehetséges a trauma feldolgozása, ehelyett a depresszió, a halott rossz aspektusaival való azonosulás marad fenn.” A német társadalomban megtörtént a szembenézés, szúrom közbe, „Magyarországon mindeddig elmaradt a veszteségek valódi meggyászolása, a bűnökkel való szembenézés. … Hogy az egyes családok, a saját felmenőink ezekben a bűnökben hogyan vettek részt, az alig-alig jelenik meg.”

Ami engem illet, a jelzett bizonytalan érzéseim ellenére, a könyveimben próbáltam már szembenézni a múlttal, a múltatokkal, amiről foszlányok szállingóznak csak a szűkebb hazánkat jelentő lágymányosi utcákon, tereken. Akartam is, hogy megtudjak minél többet, s féltem is, hogy megtudok olyasmiket, amiket nem tekinthetek jónak, amiket el kell

ítéljek. A te múltadban, anya aligha kellett tartanom efféle megrázó meglepetésektől. Apával más volt a helyzet. Ha a háború szörnyűségeiről, az üldözésekről olvastam, elég korán ott motoszkált a fejemben, vajon, te, apa nem követtél-e el hasonlókat? Voltál Ukrajnában a fronton, bár nem a csatamezőn, s csak rövid ideig; mozis karriered időben egybeesett a filmszakma zsidótlanításával, ha másképp nem is, de előnyöd származott belőle. A háború után nem is próbáltál visszatérni arra a pályára, amin épp csak elindultál, jogi abszolutóriummal a zsebedben segédmunkás lettél, sújtott persze téged akkor már halott apósod, nagyapám minisztériumi múltja, de volt-e félnivalód magad miatt is? Gondolatban többször nekiveselkedtem, hogy kinyomozzam a történetedet, vagy a hozzád hasonlók történetét, gondoltam megvizsgálom az úgynevezett Aladárok világát, azokét, akik jóindulatúan, segítőkészen enyhítették az üldözöttek sorsát, és azokét, akik visszaéltek a helyzettel. Te vajon hova tartoztál? Látom már, nem fogok levéltárak mélyén kutakodni, nem foglak téged keresni a naplók, emlékezések, dokumentumok sűrűjében, a kételyeimmel, rossz érzéseimmel szállok majd én is a sírba, s persze, a reménnyel, hogy nem változtatna semmit a rólad való képemen, maradnál annak, akinek én ismertelek. A múlttal való szembenézéssel egész nemzedékünk adós, volna dolgom nekem is, másoknak is. Nem teljesen ugyanaz. Nekem, akinek a családja a két háború között a felső középosztályhoz tartozott, s meglehetős jómódban élt, miközben milliók nyomorogtak, ezzel kellene alaposabban, kritikusabban számot vetnem. A történelem sodra, nevezzük így, persze, valamennyire megbüntetett minket azért a hajdani jólétért, felüllevésért. A kollektíve bűnösnek nyilvánított úri középosztály tagjaként, deklasszált családként éltünk az új világban, a szocializmus korában, amelynek az ugyancsak számos bűnéhez nekem már nincs sok közöm, bár ti hagytátok, hogy ha nem is a létezőben, de valamilyen igazságosabb rendszerben, emberarcú szocializmusban, de leginkább amolyan bíbói harmadik útban fiatalként higgyek. Viszont egyoldalúnak, igazságtalannak érzem, hogy a múlttal való szembenézés sokaknak még most is, harminc évvel a rendszerváltás után is a holokauszt okán egyet jelent a zsidók, a svábok ellen elkövetett tettek miatti vizsgálattal. És kevésbé vonatkoztatjuk arra a negyven évre, amit a létező szocializmus álságos neve alatt jegyez fel a történetírás. Márpedig enélkül nehéz megérteni, mi vezetett a mai autoriter rendszer létrejöttéhez és elfogadásához. A szocialista rendszer előnyeit élvező kortársaim, akik apjuk, anyjuk párttagsága, a szocialista hazáért megszolgált érdemeik miatt élhettek tágas otthonokban, járhattak saját autóval, utazhattak külföldre, kerültek be az egyetemre, sok mindent köszönhettek ennek a

rendszernek, amely durvábban, finomabban, de mindvégig az emberek autonómiájának és szabadságának elnyomására épült, nem nagyon vetettek számot mindezzel. A szembenézés módja és mikéntje felől bennem is nagy a bizonytalanság. Amilyen könnyű ilyen igényeket megfogalmazni, olyan borzasztón nehéz mindezt megvalósítani az életben. Dehogy kéne kivetniük szívükből az utókor bölcsességével ezért-azért elmarasztalható szüleiket, ahogy nekem se kéne megvonni szeretetemet tőletek, nagyszüleimtől. De akárhogy is: voltak, akik ebből a puha diktatúrából jól jöttek ki, s voltak, akik nem annyira. Közöttük nem kéne egyenlőségjelet tenni, efölött nem kéne egy elegáns szembehunyással napirendre térni, ha másért nem, az igazság mellett azért se, mert igazat adok az említett tanulmány szerzőjének, a mai féldiktatórikus állapotok kialakulásának egyik oka éppen ennek a fajta kollektív és egyéni önvizsgálatnak az elmaradása. Még egy idézet, egy írótól: „Az új demokráciák polgárai a teljes emlékezetvesztést választottak inkább, a szociális érzéketlenséget, az infantilitást és demenciát. Nem óhajtják megkérdezni, hogy mi történt velük a hosszan tartó izolációban, mert rejtjelezett nyelvük és paranoid szerepjátékaik igaztalan realitását nehéz lenne egyeztetni aktuális igényeikkel, Individuális igények szerint kéne átszabniuk egalitárius szocializációjukat… Ha valaki most mégis megkísérelné az önmagával való szembeültetést, akkor kiderülne, hogy a diktatúra izolációjában olyan jellegű élettapasztalatokat szerzett, amelyek jók a túlélésre, a túléléssel elnyert életre azonban nem használhatók” Már értitek talán, miért a kettőtöknek írt közös levélben osztottam meg erről való gondolataimat, s miért faggattam hosszú levelekben – tudva, hogy hiába – anyámat, ugyan, meséljen már kicsit az életetekről, tudjak meg többet arról, kik is voltatok, mert enélkül én is csak félig értem meg, hogy én ki vagyok.

Levél anyámtól

Édes egyetlen fiam! Szerettelek, amióta csak megszülettél azon a hóval befútt januári napon. Szerettelek. Lehet, nem mindig úgy, ahogy kellett volna, nem úgy, ahogy szeretted volna. Senki nem tud kibújni a bőréből, én se az enyémből, te se a tiedből, a miénkből. Szerettelek odafent a földön, amíg csak a halál el nem választott. Szeretlek ma is, haló poraimban is, s szeretni foglak örökkön-örökké. A halál, akármilyen könyörtelen nagy úr, minket el nem választ.